

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің 60 жылдығына арналған «Сейфуллин оқулары– 13: дәстүрлерді сақтай отырып, болашақты құру» атты Республикалық ғылыми-теориялық конференциясының материалдары = Материалы Республиканской научно-теоретической конференции «Сейфуллинские чтения – 13: сохраняя традиции, создавая будущее», посвященная 60-летию Казахского агротехнического университета имени С.Сейфуллина. - 2017. - Т.1, Ч.4. - Б.92-96

ЭТНИКАЛЫҚ КӨШІ-ҚОННЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ АӨК-ІН ДАМУДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Бодаухан Қ., Сайынова Л.

Жалпы көші-қон мәселесін экономиканың даму үрдісі және мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық, демографиялық ерекшеліктері мен бағыттарын тоғыстыратын стратегиялық бағыттармен байланыста қарастыру маңызды.

Өндірістік қатынастардың, капиталдың және адами ресурстардың аумақтық шоғырлануын қамтамасыз ету, урбанизациялық үрдістердің кері салдарын қалпына келтіру, мемлекеттің аймақтық даму саясатын қалыптастыру ішкі және сыртқы көші-қон үрдісімен байланысты болады. Себебі, көші-қон мәселесін дұрыс үйлестіре білсе әлемдік экономиканың талаптарына бейімделе алатын нарықтық субъектілердің экономикалық белсенділігін арттыру және бірыңғай экономикалық кеңістікті қалыптастыру үшін қажетті тетік болады [1].

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының аймақтарындағы демографиялық ахуал біркелкі емес, сондай-ақ бұл халықтың табиғи өсуі мен көші-қон үрдісінің тікелей әсері арқылы дамитыны белгілі болып отыр.

Нәтижесінде, 2030 жылы Қазақстан Республикасындағы экономикалық тұрғыдан белсенді халықты толықтыру өзекті мәселеге айналатыны белгілі болып отыр. Ағымдағы экономикалық даму тиімділігін арттыру, табиғи ресурстарды ұқыпты, ұтымды пайдалану қоршаған ортаны әлеуетті сақтау мен жақсартуға бірге өз жалақыңызды барынша мүмкіндік береді өндірістік күштерді ұтымды бөлу, талап етеді. Сонымен қатар, ол табиғи ресурстарды кешенді пайдалану, шикізат пен отын өңдеу қалдықсыз технологияларды енгізу маңызды болып табылады. өндіріс ағымдағы орнына ескере отырып, атап айтқанда, өсіп келе жатқан нарықтың белгілі бір аймақтарда экономикалық дамуының бүкіл экономикалық жүйе, әлеуметтік бағдарланған экономика, басқару қайта құрылымдау талап етеді [2].

БҰҰ-ның адам дамуы жөніндегі зерттеулеріне сүйенсек Қазақстанның солтүстік, шығыс және орталық облыстарында халықтың демографиялық тұрғыдан қартаю үрдісі басталғаны, ал 2020 жылдары туу үрдісі төмендейтіні байқалуда.

Болжамды кезеңде бүкіл ел халқының санынан қала халқының саны 60% -ға дейін көбейеді. Өлім-жітім деңгейінің бірте-бірте қысқаруы 2020

жылдары күтілетін өмір сүру ұзақтығын 72.4 жасқа дейін арттыруға ықпал ететін болады.

Алдын-ала сараптамалық бағалауға қарағанда халықтың еңбекке қабілетті жастағылары 2017 жылға қарай 70.3% - құраса, ал 2030 жылға 49.6% дейін бірқалыпты төмендейді [3].

Күтілетін экономикалық өсу қарқыны жағдайында болашақта Қазақстан Республикасының кейбір өңірлерінде өсіп келе жатқан еңбек сұранысы мен жұмыс күшінің ұсыныстарының сәйкессіздігін туындатуы мүмкін.

Елбасы үстіміздегі жылдың 31 қаңтарындағы кезекті Жолдауында «Аграрлық сектор экономиканың жаңа драйверіне айналуы керек» деп ерекше белгіледі. Елбасы Жолдауда: - Қазақстанның агроөнеркәсіп кешенінің болашағы зор. Көптеген позициялар бойынша біз әлемде ірі аграрлық экспорттық өнім өндірушілердің бірі бола аламыз. Бұл, әсіресе, экологиялық таза тағамдарға қатысты. «Made in Kazakhstan» бренді сондай өнімдердің эталоны болуға тиіс. Сонымен қатар, астық өнімдері бойынша біз Еуразияда «нан кәрзеңкесі» болуымыз керек. Шикізат өндірісінен сапалы өңделген өнім шығаруға көшу қажет. Тек сонда ғана біз халықаралық нарықтарда бәсекеге қабілетті бола аламыз, - деп ерекше атап көрсетті.

Демек, мүмкіндік бар, осы ауқымды істерді жүзеге асыратын адам, яғни белсенді жұмыс күші.

Қалыптасқан демографиялық трендтер ішкі және сыртқы көші-қон процестерінің ағымдары мен бағыттарына елеулі әсер ететін болады, яғни жоспарланған дамуға сәйкес оларға басқарылатын түзетулер жасауды талап етпек.

Мемлекеттік репатриациялық саясаттың ерекшелігі - этникалық қазақтарды орналастыру, олардың жергілікті әлеуметтік ортаға бейімделуіне жәрдемдесу болып табылады.

Мемлекеттің оң рөлі қазақтардың Отанына еркін қоныс аударуын қамтамасыз ету және олардың қауіпсіздігі мен қадір-қасиетін құрметтеу. Жүзеге асырылған стратегиялық іс-шаралардың нәтижесінде тәуелсіздік жылдары Республика аумағына 996,690 адам немесе 279,432 жанұя қоныс аударды.

2016 жылдан бастап қоныс аударған оралмандар туралы мәлімет төмендегідей: Ақмола облысына 342 отбасы, квота – 123 отбасы, Атырау обл. – 154 отбасы, квота – 28 отбасы, Шығыс Қазақстан Облысына- 562 отбасы, квота – 260 отбасы, Қостанай обл. – 234 отбасы, квота – 21 отбасы, Батыс Қазақстан обл. – 15 отбасы, квота – 29 отбасы, Павлодар облысына – 150 отбасы, квота – 690 отбасы, Солтүстік қазақстан Облысына- 75 отбасы квота – 108 отбасы. Сонымен қатар, репатрианттардың негізгі бөлігі Қазақстанның оңтүстік өңірлерінде тұрады [4].

Ақмола облысында жүргізілген зерттеулердің алдын ала қорытындылары жоғарыдағы өзекті мәселелерді шешуде белгілі деңгейде ықпал болатынын белгілеген дұрыс. Зерттеу әлі жалғасын табатын болады.

Онда ішкі және сыртқы көші-қон үрдісін Солтүстік және Шығыс өңірлерде капиталдың және адами ресурстардың аумақтық шоғырлануын қамтамасыз ету, урбанизациялық үрдістердің кері салдарын қалпына келтіру, мемлекеттің аймақтық даму саясатын қалыптастыру бағытына жүйелі үйлестіріп, пайдалану бағыттары айқындалмақ.

Иммиграциялық саясатты жүргізудегі шетелдік тәжірибені қарастыра отырып, Израильдің тәжірибесін атап өту өте маңызды. Онда арнайы құрылған Абсорбция министрлігі иммигранттардың тек сандық жағын емес, оның сапалық сипатын да есепке ала отырып жаппай иммиграцияны қабылдау үшін бағдарламаларды әзірледі. Көптеген иммигранттар үшін бастапқы бейімделу кезеңі экономикалық қызметке тікелей тартумен қатар жүргізілді – өнеркәсіптік парктер, технологиялық «жылыжайлар», кіші бизнес кәсіпорындары арқылы, онда өнеркәсіптік қызметпен айналысып, сонымен қатар тілді меңгерді, нақты құқықтық, шаруашылық және ел туралы басқа білімдерді меңгерді. Ғалымдар КСРО-дан келген және араб елдерінен Израильдік этникалық иммигранттардың мәдени және менталды айырмашылықтары бойынша, білім деңгейінің әлеуметтік бейімделуі мен әрі қарай жұмысқа орналасуына, және мансаптық табысына зерттеулер жүргізу арқылы нақтылы бағыттар белгіледі [5].

Германдық тәжірибені талқылай келе, мигранттардың жаңа ортаға бірігуін жеңілдететін үш өзара байланысты ерекшеліктерін атап өтуге болады:

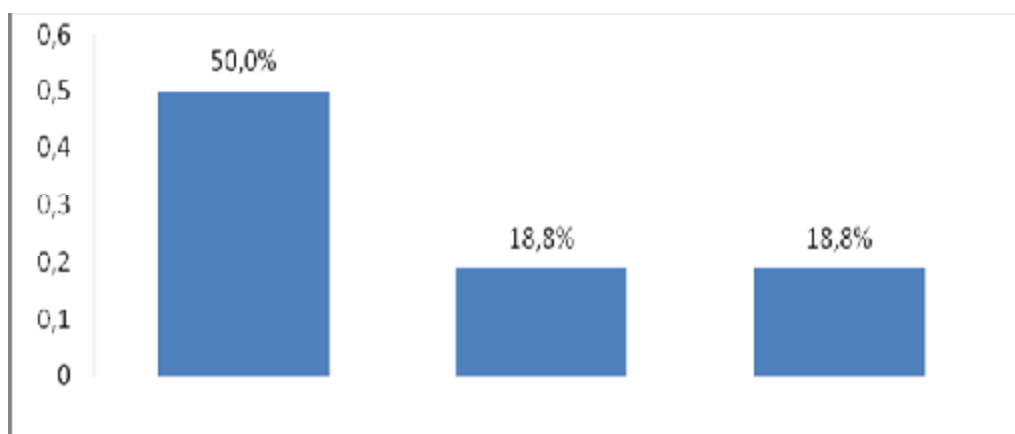
- мигранттардың ұқсастығын сақтау;
- жаңа қауымдастықта қажет күнделікті дағдылар мен ептіліктер туралы білімдерді беру;
- өз қызығушылықтары бойынша бірлестіктерді құру мүмкіндігі [6].

Авторлар Мұхитденова мен Кимге пікірлеріне сәйкес, Германия символдық деңгейде өз аумағына заңды көші-қон ағымдарының болуын мойындамайды, себебі онда мигранттың саяси мәртебесі жоқ, яғни мемлекет жаңадан келген және қабылдаушы елдің тұрақты тұрғындарын сараламайды. Алайда, Германия құқықтық деңгейде көші-қон ағымын реттейді. Барлық мемлекеттік құрылымдардың қоғамдық ұйымдармен және жеке тұлғалармен ынтымақтастығы ұлттық бағдарлама аясында мигранттардың бірігуіне септігін тигізеді. Жалпы, Германияның көші-қон саясаты иммигранттармен жұмыс бағдарламасынан ел өмірінің барлық жақтарын қамтыған мемлекеттік бірігу саясатына сапалы ұласты. Жаңа мәнмәтіндегі бірігудің символикалық мәні тек әлеуметтік құрылымдалған қорларын ғана емес, сондай-ақ қоғам бірігуінің жаңа нысандарын да қамтиды [7].

Ең ертедегі иммиграция 1991 жылы тәуелсіздік алғаннан кейін-ақ жүргізілді. Қазақстанға ең соңғы көшулер 2010 жылы жүргізілді. 2012 жылдан бастап оралмандарға үлестемені алып тастағаннан кейін, этникалық көші-қонның біршама төмендеуі байқалатыны белгілі. Алдын-ала нәтижелер бойынша басты қорытындылар.

Респонденттердің 50%-ның пікірінше, олардың отбасының әлеуметтік-экономикалық өмір сапасы тарихи отанына көшіп келгеннен кейін жақсарды,

респонденттердің 18,8%-ның пікірінше, олардың өмірінің сапасы бұрынғы деңгейде қалды, сонымен қатар сауалнамаға қатысқан оралмандардың 18,8%-ның пікірінше, олардың өмірінің сапасы төмендеді (4-сурет). Дегенмен, сауалнамаға қатысқан репатрианттардың 94%-ы бұрынғы отанына қайта оралуды қаламайды, респонденттердің 76%-ы қазіргі тұрғылықты орнынан кетуді қаламайды.

1-сурет. «Көшіп келгеннен кейінгі өмір сапасындағы өзгерісті бағалау»

Респонденттердің 87%-ы жергілікті халықпен қатынаста қиындық тұмайды және қазақ тілді және орыс тілді көршілерімен бірдей дос. Алайда жаңа тұрғылықты орнына бейімделу кезеңінде маңызды қиындық ретінде респонденттердің 32%-ы бюрократия/қағазбастылықты атайды, респонденттердің 21%-ы жұмысқа орналасудағы қиындықты атайды, 11%-ында орыс тілін білмеуден қиындықтар туындайды (2-сурет).

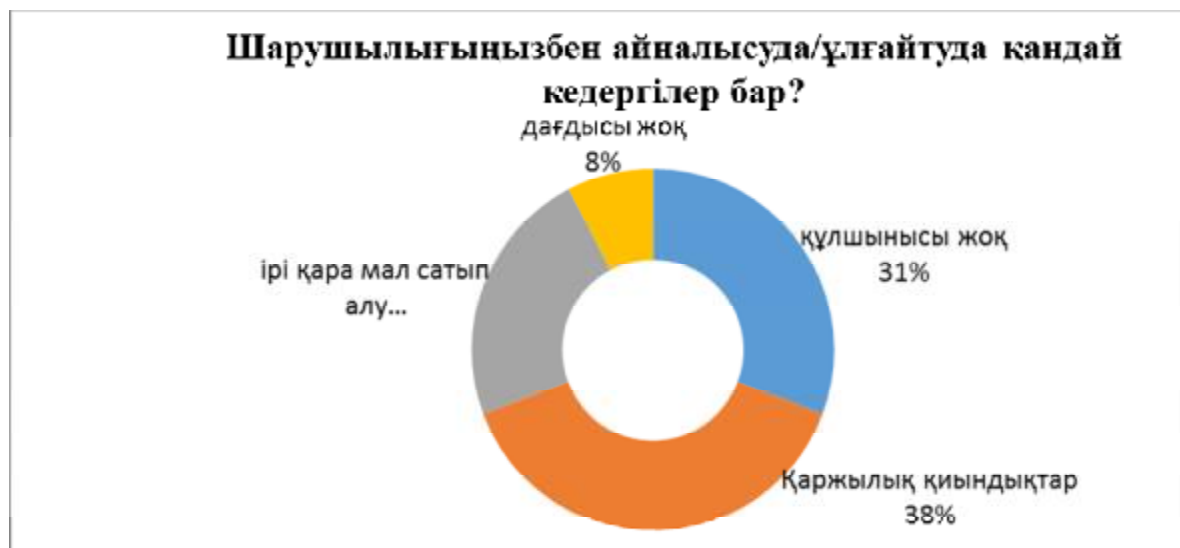

2-сурет. «Көшу кезіндегі қиындықтар атаулары»

Сауалға жауап берушілер.

«Сізге ауыл шаруашылығымен айналысуға не кедергі?» - деген сұраққа 38% жауап берушілер қаржының жоқтығын айтады. Ал, 31% ауыл

шаруашылығымен айналысуға құлшынысы жоқ. Мұның негізгі себебі ретінде ауыл шаруашылығын дамытуда жайылымдық және шабындық жер телімдерінің болмауы, шаруашылықты дамытудағы мемлекеттік жәрдемдерге қол жетімділіктің төмендігі.

3-сурет. «Шаруашылықтағы қиындықтар»

Сондай-ақ, осы зерттеу жүргізу барысында респонденттердің көтерген кейбір мәселелер ауылдық жерлерде түпкілікті тұратын қазақстандықтар үшін де жат емес екендігі маңызды.

Мұндай проблемалар қатары: ауыл мектептерінің білім беру сапасының төмендігі, халықтың дәрігері қызмет көрсету сапасына қанағаттанбауы, ауылдағы дамымаған инфрақұрылым, мемлекеттік қолдау бағдарламалары туралы ақпараттың жетіспеушілігі, т.т.

Әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік»
2. Botagoz B. Bermukhambetova //IF Tomson Reuters// INTERNATIONAL JOURNAL OF ENVIRONMENTAL & SCIENCE EDUCATION 2016, VOL. 11, NO. 17, 9679-9691 /«Labor Factor Efficiency in the Agricultural Industry»
3. Қазақстан Республикасы АӨК 2017-2021 жж. дамытудың Мемлекеттік Бағдарламасы.
4. Бодаухан К., Бауэр М.Ш., Кочийгит Ж.К., Бермухамбетова Б.Б. Проблемы привлечения этнических мигрантов в сельское хозяйство Казахстана// Worldscienceproblemsandinnovations//Сборник статей III Международной научно-практической конференции. – Пенза: МЦНС «Наука

и просвещение», 30 сентября, 2016 г., стр.90-95 (РИНЦ). экономики Республики Казахстан (www.stat.gov.kz)

5. М.Тәтімов «Ауылдағы демографиялық ахуал», Алматы., 1986 ж.

6. Ғали Ә. "Көбеймесек көсегеміз көгермейді", Қазақстан баспа үйі., 2003.

7. Ракишева Б.И., Миграционные процессы в Казахстане: фактор государственной политики, Институт Социальных Сравнительных Исследования.